

στοῦ, καὶ ἐβίασεν αὐτὸν νὰ κάμψῃ αὖθις πάλιν τὸν ἄξενον Πελοποννήσιον καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς Βάτικα.

Οὕτω πολλάκις καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἀθλῶν ἀνένδοτος καὶ καρτερικὸς πρὸς τὰ ἐναντία, πολλὰ παραλλάσσει πολυκύμονα ἀκρωτήρια· ἀλλ' εἰς μάτην, οἴμοι! καὶ ἄθλοι καὶ πόνοι καὶ φρόνησις καὶ καρτερία εἰς πνέη ἀντίπορος ὁ ἀπὸ τῆς τύχης ἀνεμος· ὡς νεφέλη λεπτὴ ἀποδιώκεται τὸ σκαφίδιον αὐτοῦ, καὶ μακάριος εἰς πόνου εὐρῆ νὰ σκεπάσῃ τὴν κεφαλὴν ὡς ὁ Δούναβις!

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΕΝ ΜΕΣΣΗΝΙΑΙ

ΕΥΡΕΘΕΙΣΗΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ.

—οοο—

Περὶ τῆς ἐν Μεσσηνίᾳ εὐρεθείσης ἐσχάτως ἐπιγραφῆς, τῆς περὶ τῶν τελετῶν τῶν γενομένων πρὸ τῶν μυστηρίων τῆς Δήμητρος καὶ Περσεφόνης, ὁ γνωστὸς ἡμῖν Κ. Brunet de Presle ἀρέγνω σόντομον ὑπόμνημα πρὸς τὸ Γαλλικὸν Ἰνστιτούτον () τὴν 6 τοῦ παρελθόντος Ἀπριλίου, πρὶν εἶτι δημοσιευθῆ ἢ τελευταία τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἔκδοσις. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο, ὡς ἄξιον λόγου, παραθέτομεν ἐνταῦθα.*

Ἐσχάτως ἐγένετο λόγος ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιγραφῶν περὶ τῶν σπουδαίων ἀνασκαφῶν δι' ὧν ὁ Κ. Beulé ἀνεκάλυψε τινὰς τῶν μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν τῆς Κερχιδόνας. Ἀλλ' ὁ ἄξιος καὶ εὐτυχὴς

ΣΗΜ. ΜΕΤΑΦ. Τὸ Γαλλικὸν Ἰνστιτούτον (Institut de France), σύγκειται, ὡς γνωστὸν, ἐκ σοφῶν Γάλλων ἕλων τῶν ἐπιστημῶν. Διακρίνεται δὲ εἰς πέντε Ἀκαδημίας· τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν, τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν κλιῶν γραμμάτων, τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν, τὴν Ἀκαδημίαν τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τέλος τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν· διὸ καὶ Πεντακλάδου ἀνομασία ὑπὸ τινῶν ἐκ τῶν ἡμετέρων.

Ἡ σύστασις αὐτοῦ διατάχθη ὑπὸ τοῦ ἀββάρου 298 τοῦ Συντάγματος τοῦ τρίτου ἔτους τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας (23 Αὐγούστου 1795) ἔχοντος οὕτω· « Ἐπάρχει δι' ἑλὴν τὴν δημοκρατίαν Ἑθνικὸν Ἰνστιτούτον, ὑπερ ἐπιφορεῖται τὴν συλλογὴν τῶν ἀνεκαλύψεων καὶ τῶν προόδων τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. » Περιεῖχε δὲ κατ' ἀρχὰς μόνον τρεῖς Ἀκαδημίας, ἐνομαζομένας τάξις· Ὁ πρῶτος Ναπολεὼν κῆρυξε τὴν ἀριθμὸν αὐτῶν τὸ 1803 εἰς τέσσαρα· διάταγμα δὲ τῆς 21 Μαρτίου 1816 τοῦ Λευδοδίκου III ἔλλαξε τὴν διαίρεσιν τῶν τεσσάρων αὐτῶν τάξεων καὶ ἐπικάλεισεν αὐτὰς Ἀκαδημίας.

Τὸ δὲ 1836, κατὰ πρότασιν τοῦ Κυρίου Γκυζώτου, τότε ὑπουργοῦ τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσως, αἱ ἠθικαὶ καὶ πολιτικαὶ ἐπιστήμαι ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέραν πέμπτην Ἀκαδημίαν.

Ἐχει δὲ ἐκάστη αὐτῶν χωριστὴν σύστασιν, χωριστὸν γραφεῖον καὶ διαφορὸν ἡμέραν συνεδριάσεως. Συνέρχονται ὁμοῦ καὶ αἱ πέντε ἐνταῦθα κατὰ προσδιορισμένην ἡμέραν, καθ' ἣν καὶ τὰ βραβεῖα διανέμονται.

ἀρχαιολόγος θέλει αὐτὸς γνωστοποιῆσαι πρὸς ἡμᾶς τὰ ἀξιόλογα ἀποτελέσματα τῶν πρώτων αὐτοῦ ἔργων, καὶ τὰ ὅσα ὑπόσχεται ἢ ἐξακολουθήσει αὐτῶν. Τὸ κατ' ἐμὲ, κατὰ προτροπὴν τῶν συναδελφῶν μου, θέλω ὁμιλήσει πρὸς ὑμᾶς περὶ ἀρχαιολογικῆς ἀνεκαλύψεως ἐπίσης μὲν νεωτάτης ἀλλ' ἤτον ἐπισήμου, ἀπλῶς περὶ Ἑλληνικῆς τινος ἐπιγραφῆς εὐρεθείσης ἐν Μεσσηνίᾳ, ἣν καὶ ἐκοινοποίησα τῇ ἡμετέρᾳ Ἀκαδημίᾳ.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη μικρὸν περιέχει διάγραμμα τῶν τελετῶν αἵτινες προηγουντο τῶν μυστηρίων τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης. Μὴ περιμένετε τὴν ἐν αὐτῇ ἀνεύρεσιν τῶν δογμάτων, ὧν ἡ γνώσις ἀπέκειτο τοῖς μεμνημένοις ἀνωτέρας τινὸς τάξεως, τῆς τῶν Ἐποπτῶν, καὶ ὧν τὸ μυστικὸν διὰ τὸσαύτης προφυλακῆς περιστοιχίζετο· μανθάνομεν ὁμοῦ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης διὰ τίνων τελετῶν προητοιμάζοντο εἰς τὰ μυστήρια ταῦτα, τὰ τύσον σπουδαίαν κατέχοντα θέσιν ἐν τῇ ἀρχαιότητι.

Πάντες οἱ ἐπιθυμοῦντες μνηθῆναι ἄνδρες, γυναῖκες, νέοι, δοῦλοι, ὑπέσχοντο πρὶν δι' ὄρκου, οὐτινος νῦν τὸ πρῶτον μανθάνομεν τοὺς ὄρους, τὴν συμμόρφωσιν πρὸς τὰς παραγγελίας τὰς περιχομένας ἐν τοῖς ἱεροῖς θεσμοῖς, ὧν ἡ τήρησις ἐπιστεῖατο εἰς συμβούλιον ἐκλελεγμένον μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἱερᾶς ταύτης ἐταιρίας, αἵτινα ἐπικαλοῦνται ἐνταῦθα ἱεροὶ καὶ ἱεραὶ. Τὸ πρόγραμμα κανονίζει ἔπειτα μετ' ἀκριβείας τὸ ἐνδυμα τῶν ἀνδρῶν, τῶν γυναικῶν καὶ τῶν νεανίδων, ἀρ' οὐ πᾶν κόσμημα αὐστηρῶς ἀπετρέπετο, τὰ περὶ ἀστυνομίας ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ συνέροῃ, τὴν τιμωρίαν τῶν πλημμελημάτων, τὴν τάξιν τῆς ἀγορᾶς, τὴν ἐκλογὴν τῶν θυμάτων, τὴν δημοσίαν καὶ ἐπὶ προηγουμένη ἐγγυήσει πλειστηριασμοῦ τῶν ἀναγκαιοῦντων τῇ ἐκατόμῃ· εἶτα τὴν τάξιν τῆς πομπῆς, τὴν παράληψιν τῶν ἀναθημάτων, τὴν χρῆσιν αὐτῶν καὶ τὰ τῆς λογιστικότητος.

Νομίσκω ὅτι ταῦτα πάντα συγκροτοῦσι περὶ ἐνὸς τῶν κυριωτέρων θρησκευμάτων τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ τῆς διοικητικῆς διοργανώσεως αὐτοῦ σύνολον πληροφοριῶν, ἀξίων λόγου καὶ ἐν μέρει νέων δι' ἡμᾶς, λαβῶν δὲ, χάρις τοῖς ἐν Ἀθήναις φίλοις μου, καὶ μίαν τῶν πρώτων ἀντιγραφῶν τοῦ κειμένου τούτου, ἀντὶ τοῦ συγγράφαι ὑπόμνημα ἐξ ἐπαγγέλματος περὶ αὐτοῦ, προστίμησα τὴν διὰ μεταφράσεως ἄμεσον κοινοποίησιν τοῦ ἐγγράφου πρὸς ὅσους τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἴσως διαφέρει (α).

Πρὸς τοὺς σοφοὺς τοὺς περὶ τὴν ἐπιγραφικὴν ἀσχολουμένους, οἵτινες συνάγουσι μεθ' ὑπομονῆς καὶ οὕτως εἰπεῖν, μίαν πρὸς μίαν τὰς ὕλας δι' ὧν ἀνοικοδομοῦσι τὸ κτίριον τοῦ παρελθόντος, ἔγγραφον ἀνέκδοτον τοιαύτης ἐκτάσεως ἐστὶν ἔρμαιον, δι' ὃ

(α) Εὐτυχῆς ἦν παρέχειν τὰς διὰ τὰς πληροφορίας τῆς συναδελφῆ καὶ φίλου Κυρίου Alfred Maury καθ' ἣν στιγμὴν ἐπικρατοῦτο ὁ τρίτος τόμος τῆς σοφῆς αὐτοῦ ἱστορίας περὶ τῶν θρησκευτῶν τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ ἐπὶ τῶν μυστηρίων κεφάλαιον αὐτῆς βεβαίως οὕτως δι' αὐτῶν καὶ ἀποτελεσθήσεται.

καὶ μετ' εὐχαριστήσεως ἀπεδέχθη ἡ Ἀκαδημία τῶν ἐπιγραφῶν τὴν κοινοποίησιν ταύτην. Ἀλλὰ φοβούμαι μὴ ἥπατθην ἐπὶ τοῦ διαφέροντος αὐτοῦ, φέρων αὐτὸ ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ συνεντεύξει, δι' ἣν διακόπτεται τὰς ποικίλας ὑμῶν ἐρεῖνας εἴτε περὶ τὰς τέχνας, εἴτε περὶ τὴν φιλολογίαν, τὰς ἐπιστήμας, ἢ τὴν πολιτικὴν. Ἀνάγκη, κύριοι, ὅπως ἐπιεικεῖς καὶ οὐχὶ αὐστηροὶ γενόμενοι ἀφήσητε πρὸς τὸ παρὸν πᾶσαν περὶ τὸν τύπον τῆς ἐκθέσεώς μου ἀπαιτήσιν, διότι ἐν τῇ δοκιμῇ τῆς ἐρμηνείας μόνον σκοπὸν εἶχον ἢ ἀνοίξω τὴν ὁδὸν πρὸς νέας ἐρεῖνας.

Ὅπως μὴ ἀπολέσω τὴν μοναδικὴν ταύτην ἀξίαν τῆς προτεραιότητος ἐν Γαλλίᾳ, ἐστέρηθην ἴσως, κακῶς ποιῶν, τῶν πληροφοριῶν ἃς καθ' ἡμέραν ἐξ Ἑλλάδος περιμένω· διότι μέρος τῆς ἐπιγραφῆς καλύπτεται ἀκόμη ἐν τοίχῳ, ἀφ' οὗ ταχέως ἀποκαλυφθήσεται κατὰ τὴν εὐχὴν μου. Ἀλλὰ καὶ κινδυνεύουσιν οὕτω νὰ διαφυσθῶσι τινὲς ἐκ τῶν στοιχημαῶν οὓς τοιμῶν ἐκθέτω ἐνταῦθα.

Ἄλλ' εἶπομεν πρῶτον ὀλίγα τινα περὶ τῶν περιστάσεων τῆς εὐρέσεως ταύτης καὶ περὶ τῶν σοφῶν εἰς οὓς ὀφείλεται.

Τὸν παρελθόντα Νοέμβριον ὁ Κύριος Βλαστός, καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν ἐν Ἀνδριταίῃ, μαθὼν ὅτι μακρὰ ἐπιγραφή ἀνεκαλύφθη ἐν τῷ χωριδίῳ τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ δήμου Ἀιδανίας, οὐ μακρὰν τῶν ἐρειπίων τῆς περιήμου Μεσσήνης, ἐπορεύθη ἐκεῖ ὅπως ἀντιγράψῃ αὐτήν.

Σύγκειται δὲ ἡ ἐπιγραφή ἐξ 418 γραμμῶν, ἐγγεγραμμένων ἐπὶ δύο τεμαχίων ἑνὸς μέτρου περίπου, ἅτινα ἀπετέλουν ποτὲ μίαν καὶ μόνην στήλην. καὶ εὐρέθη πλησίον κρήνης περὶ ἣν καθ' ἑκάστην ἀνασκάπονται στήλαι, κιονόκρανα καὶ ἄλλα ἀρχαῖα λείψανα, δι' ὃ καὶ τὸ μέρος *Παλάτι* ἐπικαλεῖται. Ἀπὸ τινος οἱ κάτοικοι ἔρχοντο ζητοῦντες μάρμαρα διὰ τὴν ἀνγκαινίαν τοῦ ναοῦ τοῦ προστάτου αὐτῶν Ἁγίου Κωνσταντίνου· καὶ οὕτω τὰ δύο ταῦτα τεμαχία ἐτέθησαν ἐν δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνόμων τῆς θύρας αὐτοῦ. Ἄγνοῶ ἂν εὐρέθησαν οὕτω κεχωρισμένα ἢ ἂν ὑπὸ τῶν τεκτόνων ἐγένετο ἢ εἰς δύο διαχωρίαις, δι' ἧς σπουδαίως ἐδλάθησαν πολλαὶ γραμμαὶ περὶ τὸ μέσον τῆς ἐπιγραφῆς. Πρὸς δὲ φαίνεται ὅτι τὸ μέρος τοῦ λίθου τὸ εἰς τὸν τοῖχον προστρμοσμένον περιέχει ἐπίσης γράμματα. Τὸ μέρος τοῦτο περιείχον ἴσως τὸ ἀφιέρωμα ἢ τὸ πρωτόκολλον· διότι τὸ νῦν φαινόμενον οὐτε τὴν ἡμέραν, ἀλλ' οὐτε τὴν Ἀρχὴν ἀναφέρει ἀφ' ἧς ἐξεδόθη τὸ ἱερὸν τοῦτο διάταγμα.

Ὁ Κύριος Βλαστός ἐπεμψε τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ φίλῳ τινι τῶν ἐν Ἀθήναις, τῷ Κυρίῳ Κουμανούδῃ, ὡς συμπεραίνω ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ στοιχείου, ἐκ τῶν σοφῶν καθηγητῶν τοῦ Ὀθωνείου Πανεπιστημίου. Οὗτος ἐννοήσας εὐθὺς τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς, ἀμέσως ἐτύπωσεν αὐτὴν ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ φιλολογικῇ ἐφημερίδι τῶν Ἀθηνῶν *Φιλολογία* (ἀριθ. τῆς 29 Νοεμβρίου), καὶ τοι λυπούμενος ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ φύλλου οὐκ ἐπέτρεπεν ἄλλως ἢ τὴν διὰ τῶν συνήθων γραμμάτων ἐκτύπωσιν. Ἡ γερμανικὴ ἀρ-

χαιολογικὴ ἐφημερίς τοῦ Κυρίου Gerhard ἐπανελάβε τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς κατὰ τὴν πρώτην ταύτην ἐκδοσιν. Ἀλλ' ὁ Κύριος Κουμανούδης, ἀναγνωρίσας πολλὰ μέρη ἑλλειπῆ καὶ ἀμφίβουλα, παρεκάλεσε τὸν Κύριον Βλαστόν ὅπως καὶ δεῦτερον παραβάλλῃ αὐτὴν μετὰ τοῦ πρωτοτύπου. Ἡ ἐξέτασις αὕτη ἐδείξεν αὐτῷ οὐ μόνον τὴν ἀληθῆ γραφὴν πολλῶν χωρίων, ἀλλὰ καὶ 18 γραμμάς αἰτινες κατ' ἀρχάς δὲν εἶχον ἀναγνωσθῆ. Ὁ Κ. Κουμανούδης ἐδημοσίευσεν λοιπὸν καὶ δευτέραν ἐκδοσιν ἐντελεστέραν ἐν τῷ ἀριθμῷ τῆς 5 Ἰουνίου τῆς αὐτῆς ἐφημερίδος, πλησίον μακροῦ ἀρθροῦ περὶ τῆς κινητῆς κλίμακος, ζητήματος περὶ οὗ ἀσχολοῦνται ἐν Ἀθήναις μετὰ τῆς αὐτῆς ζωρότητος ὡς καὶ ἐν Γαλλίᾳ. Τὸ κατ' ἐμὲ προετίμου ἐρεῖν πανομοιότυπον τῆς δευτέρας γραφῆς. Ἐκολούθησα λοιπὸν εἰς τὴν ἐργασίαν μου τὴν ἀντιγραφὴν τῶν ΚΚ. Βλαστοῦ καὶ Κουμανούδῃ· σπεύδω δὲ νὰ εἶπω ὅτι ἡ ἀντιγραφή αὕτη δεικνύει ὅτι οἱ ἐκδόται μεγάλην ἔχουσι γνῶσιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ σύντακτον προσαχίν. Τὰ χωρία ὧν ἡ ἀνάγνωσις ἀμφίβουλος ὑπῆρχεν, ἐγράφησαν διὰ κεφαλαίων, καὶ αἱ ἐλλείψεις δεικνύονται διὰ στιγμῶν. Αἱ ἐλλείψεις αὗται ὀλίγαι εἰσὶν, εἰμὴ πρὸς τὸ τέλος τῆς πρώτης πλακῆς καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς δευτέρας, ἣται πρὸς τὸ μέρος εἰς ὃ ἐχωρίσθησαν. Πολλοὶ ἀναπληροῦνται δι' εἰκασίας καὶ ἡ γενικὴ ἐννοία εὐκόλως ἀνευρίσκεται.

Ὁ κανονισμὸς οὗτος διαιρεῖται κατ' ἄρθρα, καὶ ἀνάγεται, ὡς εἶπομεν, εἰς τὰ τῆς Δήμητρος μυστήρια ἅτινα δὲν ἐτελοῦντο μόνον ἐν Ἐλευσίνῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι τῆς Ἑλλάδος μετὰ πλείονος ἢ ἐλάσσονος πομπῆς. Ὁ δὲ Πausanίας ἐν τῇ τῆς Ἀρκადίας περιγραφῇ ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἑορτῶν τῆς Ἐλευστίνης Δήμητρος παρὰ Φενεάταις, καὶ περὶ μνημείου Πέτρωμα καλυμμένου. Συνέκειτο δὲ ἐκ δύο μεγάλων λίθων ἑρμοσμένων πρὸς ἀλλήλους. Ἀγομῆνων δὲ κατ' ἔτος τῶν μεγάλων μυστηρίων, ἔνοιγον τοὺς δύο τούτους λίθους, περιέχοντας γράμματα ἀφορῶντα τὴν τελετὴν, καὶ ἀνεγίνωσκον αὐτὰ εἰς ἐπήκουσιν τῶν μυστῶν, εἶτα κατέθεντο αὐτοὺς ἐκ νέου τὴν αὐτὴν νόκτα. Ἡ στήλη ἢ παρὰ τῇ Μεσσήνῃ εὐρεθείσα ἴσως ἀνάλογον ἔσχε σκοπὸν.

Τὸ ἱερὸν εἰς ὃ ἀνήκε καθαρῶς ἐνδείκνυται. Ἔστι δὲ τὸ ὑπὸ Pausanίου περιγραφόμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἐκ Μεσσήνης πρὸς Μεγαλόπολιν, ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς Οἰχαλίας, ἀναφερομένης ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου, καὶ παρὰ τῇ Ἀιδανίᾳ πρωτεύουσι τῆς Μεσσηνίας κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους. Ἐκεῖ κατὰ τὰς μυθολογικὰς παραδόσεις Καύκων ὁ τοῦ Κελαινοῦ ἐκόμισε τὰ Ἐλευσίνα ὄργια. Λύκος δὲ ὁ τοῦ Πανδίωνος μετέπειτα κατέστησεν αὐτὰ λαμπρότερα. Ἀθηναῖός τις ὀνόματι Μέθαπος ἀνενέωσεν αὐτὰ, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ἐπιγραφή τις παρὰ Pausanίᾳ. Ἀλλὰ καὶ ναὸς καὶ τελεταὶ ἐξήρχνίσθησαν ὅτε οἱ Σπαρτιᾶται κατέστρεψαν τὴν Μεσσηνίαν μ' ὅλας τὰς ἡρωϊκὰς τοῦ Ἀριστομένου προσπάθειας. Τὸ δὲ 369 ἔτος π. Χ, ὅτε ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Ἐπιτέλης, στρατηγὸς τῶν Ἀργείων, ἐν Δεύκτροις νικήσαντες ἀνεκά-

λεσαν εἰς τὴν πατρίδα τοὺς ἐξορισθέντας Μεσσηνίους, οἱ δὲ δύο στρατηγοὶ εἶδον, ὡς λέγεται, τὴν αὐτὴν νύκτα ἐν ὄνειρῳ πρεσβύτην ἄνδρα ὅστις ἐκέλευσεν αὐτοῖς ἀνασκαφᾶς ποιῆσαι ἐπὶ τῆς Ἰθώμης. Εὐρον δ' ἐκεῖ ὑδρίαν χαλκὴν ἣν ὁ Ἀριστομένης παρακατέθετο ὅτε εἶδεν ἀναπόμενον τὸν τῆς πατρίδος ὄλεθρον. Ὁ Ἐπαμεινώνδας θυσίαν ποιήσας ἤνοιξε τὴν ὑδρίαν καὶ εὗρε κτισίτερον ἐλληλασμένον εἰς τὸ λεπτότατον τετυλιγμένον ὡς βιβλίον, καὶ ἐπ' αὐτοῦ γεγραμμένα τὰ τῶν μεγάλων θεῶν μυστήρια. « Καὶ τοῦτο ἦν, λέγει ὁ Παισανίας, παρακαταθήκη τοῦ Ἀριστομένου. Τοῦτον τὸν ἐπελθόντα τῷ Ἐπιτέλει καὶ Ἐπαμεινώνδᾳ καθεύδουσι Καύκωνα εἶναι λέγουσιν, ὃς ἀφίκετο ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ἀνδανίαν παρὰ Μεσσήνην τὴν Τριόπα. »

Μετὰ τὴν θρησκευτικὴν ταύτην τελετὴν γυνομένην πρὸς ἐκπλήξιν τῆς φαντασίας τῶν ἐν τῇ πατρίδι ἐπανελθόντων, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐκλέγων ὡς νέην πρωτεύουσαν τὴν ἰσχυρὰν θέσιν τῆς Μεσσήνης, ἐπ' ἀνέφερε τὰ μυστήρια τῆς Δήμητρος ἐπὶ τῶν ἐρείπιων τοῦ ἀρχαίου ἱεροῦ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Στενυκλήρου, καὶ αἱ οἰκογένειαι αἱ ἱερατικαὶ ἐπανῆλθον ἐξ Ἐλευσίνας ὅπου εἶχον ἀναχωρήσει.

Τίτος ὁ Λίβιος ἀναφέρει τὴν Ἀνδανίαν ὡς χωρίον ἄσημον ἐπὶ Σύλλα. Καὶ ὅμως ἐπὶ τῶν Ἀντωνίων τὸ τῆς Δήμητρος τέμενος ὑπῆρχεν ἔτι ἐν τῷ μέσῳ ἄλλου ἱεροῦ τοῦ Καρνασίου καλουμένου, ἐνεκεν ἀγάλματος τοῦ Καρναίου Ἀπόλλωνος. Ὁ δὲ Παισανίας περιγράφων τὰ κύρια τοῦ Καρνασίου μνημεῖα ὁμιλεῖ περὶ αὐτῶν ὡς ἂν ἦτο μεμνημένος. « Τοῦ πεδίου δὲ ἐστὶν ἀπαντικρὺ καλουμένη τὸ ἀρχαῖον Οἰχάλια, τὸ δὲ ἐφ' ἡμῶν Καρνάσιον ἄλλος, κυπαρίσσων μάλιστα πλήρες. Θεοῦ δὲ ἀγάλματα, Ἀπόλλωνός ἐστι Καρναίου καὶ Ἑρμῆς φέρων κριόν· ἡ δὲ Ἀγνή Κόρη, τῆς Δήμητρος ἐστὶν ἐπίκλησις· ὕδωρ δὲ ἀνείσιν ἐκ πηγῆς παρ' αὐτὸ τὸ ἄγαλμα. Τὰ δὲ εἰς τὰς θεὰς τὰς μεγάλας (ἄρῳτι γὰρ καὶ ταύταις ἐν Καρνασίῳ τελετὴν) ἀπόρρητα ἔστω μοι· δευτέρα γὰρ σφισι νέμω σεμνότητος μετὰ γε Ἐλευσίνα. Ὅτι δὲ ἡ ὑδρία τε ἡ χαλκὴ τὸ εὖρημα τοῦ Ἀργεῖου στρατηγοῦ, καὶ Εὐρύτου τοῦ Μελανέως τὰ ὅστ' ἀφυλάσσεται ἐνταῦθα, δηλώσαι με καὶ ἐς ἅπαντας οὐκ ἀπειργε τὸ ὄνειρον. Πεῖ δὲ ποταμὸς παρὰ τὸ Καρνάσιον, Χάραδρος. Καὶ προελθόντι ἐν ἀριστερᾷ σταδίῳς ὁπῶ μάλιστα, ἐρείπια ἐστὶν Ἀνδανίας. »

Ἐκάστη λέξις τῆς περιγραφῆς ταύτης ἐρμηνεύεται ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιγραφῇ, δι' ἧς ἐνταυτῷ θέλουσιν ὀρισθῆ ἀμφιβολίαι τινὲς γεωγραφικαὶ περὶ τῶν ἐτι ὀλίγων γνωστῶν μερῶν τούτων τῆς Μεσσηνίας.

Ἐάν δὲ μ' ἐρωτήσατε εἰς ποίαν ἐποχὴν ἀναφέρεται ἡ ἄρτι ἀνακαλυφθεῖσα ἐπιγραφὴ, εἰκάζω ὅτι τὸ 55 ἔτος, ὅπερ πολλάκις μνημονεύεται ἐν αὐτῇ ἀνεῦ ἄλλης ἐνδείξεως, ἀναφέρεται εἰς τὸν χρόνον τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἀχαΐας τοῖς Ῥωμαίοις· ἐστὶν οὖν τὸ ἔτος 95 π. Χ.

Εἰκάζω ὅτι κατὰ τὰς ταραχὰς αἰτινες προηγῆ-

θησαν τῆς πρώσεως τῆς Ἀχαϊκῆς συμμαχίας καὶ ἐπετάχον αὐτήν, ἡ τέλεισι τῶν μυστηρίων διακόπη, καὶ τὰ ἱερὰ μνημεῖα τοῦ πεδίου τῆς Στενυκλήρου ἐν μέρει ἠφανίσθησαν. Εἴτα δὲ ἐπὶ Ῥωμαϊκῆς δεσποτείας, ἐπανελθούσης τοῦλάχιστον τῆς εἰρήνης ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἠθέλησαν ἐγκαταστήσαι ἐκ νέου τὰς ἀρχαίας θρησκευτικὰς τελετὰς. Τὰ ἱερὰ σκεῦη ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι θεσμοὶ διασωθέντες ἐν τισὶν ἱερατικαῖς οἰκογενείαις ἐτιμῆθησαν καὶ αὐθις, καὶ νέος κανονισμός, ἀντιγραφεὶς ἐκ τῶν ἀρχαιστέρων, ἐγλύφη ἐπὶ πέτρας. Ταῦτα μοὶ φαίνονται εὐκόλως ἐξηγοῦντα πολλὰ χωρία τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος κειμένου. Μνασιστράτης τις, οὐδένα τίτλον λαμβάνων καὶ τοὶ μεγάλως ἐν τοῖς μυστηρίοις τούτοις σημαίνων, αἴτιος φαίνεται τῆς ἀνακαινίσεως ταύτης.

Ὅπως δὴποτε ὁ κανονισμὸς τῶν μυστηρίων τῆς Δήμητρος ἐν Μεσσηνίᾳ καίτοι, ὡς φαίνεται, γραφεὶς ἐπὶ Ῥωμαίων, κέκτηται σπουδαιότητος μεγάλης ὡς πρὸς τὰ μυστήρια ἐν γένει, ἀφ' οὗ ὡς εἶδομεν σπουδῇ ἐγένετο πρὸς ἀναζωπύρωσιν τῶν ἀρχαίων παραδόσεων αἰτινες συνεδέοντο πρὸς τὸ σεπτὸν ἱερὸν τῆς Ἐλευσίνας.

(Ἐνταῦθα ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ K. de Presle ἡ ἐπιγραφὴ.)

Ἐνταῦθα περατοῦται ἡ 118 γραμμὴ καὶ τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς, ὅσον ἐφαίνετο ὅτε ἀντεγράφη παρὰ τοῦ Κυρίου Βλαστοῦ. Ἡ συνέχεια ἴσως δοθήσεται ἡμῖν ἂν οἱ λίθοι οὗτοι ἀποχωρισθῶσι τοῦ κτιρίου ἐν ᾧ εὐρίσκονται. Ὁ Κύριος Κουμανούδης ἐξέφερε τὴν εὐχὴν ταύτην. Γνωρίζετε τὰς προσπάθειας τοῦ Κυρίου Χριστοπούλου, ὑπουργοῦ τῆς δημοσίου ἐκπαιδεύσεως, ὑπὲρ τῆς ἀπανταχοῦ ἐν Ἑλλάδι ἀναζητήσεως τῶν ἀρχαίων μνημείων. Ἐλάβον δὲ τὸ θάρρος τοῦ παραστῆσαι καὶ τῷ Κυρίῳ Ραγκαβῇ πόσον διαφέρει τῇ ἐπιστήμῃ ὅπως ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Καρνασίου παραδοθῆ ὅσον τὸ δυνατόν ἐντελεστέρα τῇ ἐρευνῇ τῶν ἀρχαιολόγων.

Ὁ Κύριος Ραγκαβῆς εὐγενῶς φερόμενος μὲ εἰδοποίησεν ὅτι διαταγαὶ ἐδόθησαν πρὸς τοῦτο. Ὁ Κύριος Πιττάκης, ὁ ἀξίος ἔφορος τῶν ἐν Ἀθήναις ἀρχαιοτήτων, ἀνεχώρησε, νομίζω, εἰς Ἀνδανίαν. Ἡ προθυμία τοῦ K. Ραγκαβῆ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην δεικνύει πόσον ἐκτιμᾷ τὸν τίτλον τοῦ ἀνταποκριτοῦ τοῦ Ἰνστιτούτου· διότι καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς διαχειρίσεως τῶν δημοσίων πραγμάτων οὐδόλως διέκοψε τὰς περὶ τὰς ἀρχαιότητας τῆς πατρίδος ἐρευνας του. Ἐκλίξασα ἕνα τῶν διασημοτέρων ἀρχαιολόγων αὐτῆς ὡς ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν ἔξωτερικῶν, ἡ Ἑλλὰς φαίνεται ἐννοήσασα ὅτι ἐὰν ἀλλαγῶ ἐπικαλῶνται τὰς συνθήκας τοῦ 1815 ἔτους ἢ τὰς συνεντεύξεις τῶν Παρισίων, τὰ δικαιώματα αὐτῆς, ὅπως ἀποτελέσῃ μέρος τῆς εὐρωπαϊκῆς χορείας, ἀρχίζουσιν ἀπὸ τῆς εἰρήνης τοῦ Κίμωνος, ἧτις διὰ συνθήκης ἐπισήμου καθιέρωσε τοὺς διὰ τῶν νικῶν τοῦ Μιλτιάδου ἐγεγνημένους φραγμοὺς κατὰ τῶν ἀσιατικῶν εἰσβολῶν.

Δίαν δὲ σημαντικὴ ὑπάρχει μάλιστα σήμερον ἡ σπουδῇ τῶν διαφορῶν συνθηκῶν δι' ὧν τὰ μικρὰ

Ἑλληνικά κράτη, ὅτε καλῶς ἐσχέποντο, ἔτεινον διὰ συμμαχικῶν δεσμῶν πρὸς τὴν συνένωσιν τῶν περιπεπλεγμένων αὐτῶν συμφερόντων. Χάρις τῇ ἀναγεννωμένη ζωνῇ ἐνεργείᾳ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Βασιλέως Ὀθωνος, πολλαὶ τῶν συνθηκῶν αὐτῶν, ἄγνωστοι τέως τοῖς ἱστορικοῖς, ἐξωρύχθησαν ἐσχάτως ἐκ τῆς κόπωσης. Ἐκ τῶν συναδέλφων ἡμῶν ὁ Κύριος Egger ἐργάζεται εἰς τὴν σύμπηξιν αὐτῶν. Γενήσονται δ' αὐταὶ νέα στοιχεῖα εἰσχωγῆς εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ δημοσίου δικαίου.

N. M.

Ἡ ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ. (*)

Ἦτον ἑνδεκάτῃ τοῦ Ἰουλίου, ἡμέρα Σαββάτου καὶ ὥρα δευτέρα μετὰ μεσημβρίαν ὅτε εἰσῆλθον ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ. Ἰερὰ ἐκπληξίς με κατέχει ἀκόμη, καὶ ἡ ψυχὴ μου εἶναι πλήρης μελαγχολίας καὶ συγκινήσεως.

Σιωπὴ ἄκρα ὑπῆρχε κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἐν τῇ βασιλίδι ταύτῃ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, διακοπτομένη ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀπὸ τὰς ἀσθενεῖς μουσικὰς συμφωνίας τῶν *δερβισῶν* καὶ ἀπὸ τὰς ἀρρυθμοὺς φωνὰς τῶν *μουζικίδων*.

Δι' εὐρυτάτης λιθοστρώτου ἀναβάθρας ἀνέβην τὸ ὑπερῶν ἀπὸ τῆς θέσεως δὲ ταύτης, ὡς ἀπὸ σκοπιᾶς ὑψηλῆς, παρουσιάσθη εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου τὸ ὠραιότερον πανόραμα, ἀφ' ὅσα εἶδον εἰς τὸν κόσμον τῆς τέχνης. Ἐκεῖθεν τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς ἀπεκαλύπτετο καθ' ὅλην του τὴν μεγαλοπρέπειαν· ἐδῶ ἐφαίνετο τὸ ἱερόν ἡμικύκλιον, ἐνθα προσεφέρετο ἄλλοτε θυσία ἀνάιμακτος πρὸς τὸν υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐκεῖ τὰ Κατηχούμενα με τοὺς εὐμεγέθεις κίονας τῶν ἐξ ἰάσπου καὶ πορφυρίτου! Κάτωθεν ἐξετείνετο ἀπέραντον ἔδαφος, ἐν ᾧ ἔνθεν κάκειθεν πρηνεῖς ἐν μεγίστῃ σιγῇ προσήχοντο ομάδες Ὀθωμανῶν· ἀνωθεν δὲ ἐστεφανοῦτο τὸ θαυμαστὸν οἰκοδόμημα μετὸν καταπληκτικὸν ἐκείνον θάλλον, τὸν ὁποῖον ἡ διάνοια ὑποθέτει ὅτι κρατοῦσι μετέωρον τὰ τέσσαρα Χερουδίμ, τὰ διαμένοντα ἀκόμη ἐκεῖ σύμβολον τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς βυζαντινῆς ἀρχαιότητος!

Πόσων αἰώνων ἱστορίαν δὲν ἀναπολεῖ εἰς τὸν περιγητὴν τὸ θέαμα τοῦτο! Τίς τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων εἰσῆλθέ ποτε εἰς τὸ τέμενος τοῦτο καὶ δὲν συνεχινήθη; τὸ πᾶν ἐκεῖ εἶναι ἀνάμνησις εὐσεβοῦς ἐποχῆς, εἶνε πλήρες θρησκευτικῶν ἀναμνήσεων...!

Ἀκολούθησόν με, ἀναγνώστα, εἰς τὴν σοβαρὰν ταύτην περιήγησιν, τῆς ὁποίας ἀτελῆ σοὶ προσφέρω εἰκόνα διὰ τοῦ μικρογραφήματος τούτου.

Ἀφίεις ἤδη τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης (τὴν νῦν ὀπλοθήκην), καὶ διὰ τῆς καλουμένης ὑψηλῆς ἢ Βασιλικῆς πύλης ἐξέρχεται εἰς εὐρυτάτην πλατείαν· ἐδῶ εἶνε τὸ πάλαι ποτὲ περιώνυμον Αὐγουσταῖον, περιλαμβάνον τὴν ἀρχαίαν τῶν Βυζαντιῶν ἀγορὰν, τὸ Μίλιον, τὴν Πιττάκην καὶ τὴν Χαλκῆν. Ἐν τῇ λαμπρᾷ ταύτῃ πλατείᾳ ὑψοῦντο ἄλλοτε τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῆς μητρὸς του οἱ ἀνδριάντες, καὶ τῶν ἄλλων Αὐτοκρατόρων· αὐτοῦ ὁ Αὐγουσταῖος κίων, ἐφ' οὗ ἐξ ὀρειχάλκου κεχρυσωμένου τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ ἴστατο ὁ ἐφιππος ἀνδριάς, καὶ ἡ πάγκαλος διὰ στοῶν ἀψίς, ἡ φέρουσα ἐπὶ ἑνὸς τῶν ἐπτὰ κίωνων τῆς τὸ ἐν τούτῳ *τίκα*. Πέριξ δὲ ὑπῆρχεν ἡ Σύγκλητος μετὰ τὰς χαλκὰς τῆς πύλας, ὅπισθεν ὁ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης ναός, πέραν δὲ πρὸς δυσμὰς ὁ Ἰπποδρόμος, τὸ ἱερόν Ἀρχαῖον καὶ Τρίκλινον τῶν Πατριαρχῶν, καὶ μεταξὺ τὸ Διππιον, τὰ τῶν Ἀνακτόρων περίχρυσα χαλκᾶ προπύλαια, καὶ οὐ μακρὰν πρὸς τὴν μεσημβρίαν τὰ περιφανῆ τῶν Αὐτοκρατόρων ἀνάκτορα.

Ὅταν μετὰ τὴν ἱστορίαν εἰς τὰς χεῖρας περιγηῆσαι τὸ Αὐγουσταῖον, ἐκπλήττεσαι διερχόμενος αὐτὸ σήμερον. Ἡ ὑψηλὴ λεγομένη Πύλη (*μπάμπ-ι-χουμα-γιούρ*), ἡ βρύσις Ἀχμέτ τοῦ Γ' ποταπὰ τινὰ ξύλινα καφφενεῖα καὶ αἱ πέριξ εὐτελέσταται οἰκοδομαὶ σκεπάζουσι τὴν περιώνυμον ταύτην πλατείαν. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν πλευρῶν αὐτῆς φαίνεται ἡ Ἁγία Σοφία, δόξης πεπτωκυίας μεμονωμένον λείψανον, σεβασθὲν ὑπὸ τῶν αἰώνων!

Οὕτω πλήρης ἀναμνήσεων καὶ ἀνυπομονησίας προχωρεῖς πρὸς τὸ μέγα τέμενος τῶν Καισάρων· ὅταν εἰσέλθῃς τοῦ αὐλώματος τὴν θύραν, τὰ μεγάλα προπύλαια μετὰ τὰς ὀρειχαλκίνοὺς ἑννέα πύλας τῶν εἶναι ἤδη ἐνώπιόν σου. Ἐκτένισον τὰς εὐμεγέθεις ἐκεῖνας πύλας... Τὸ διῶμα ἑνὸς αὐτοκράτορος εἶνε γεγραμμένον ἐκεῖ ἀνεξιτήλοις γράμμασι, καὶ ὁ σταυρὸς τῆς ὀρθοδοξίας ἐκατέρωθεν ὑπάρχει ἐγκεχαραγμένος ἀκόμη. Ἀναβαίνεις ἔπειτα τὰς μαρμαρίνους τῶν προπυλαίων βαθμίδας, διέρχεται τὴν στοᾶν τὴν ὀκτάστηλον, πλησιάζεις τὴν μεγάλην πύλην... θάμβος καὶ ἐκπληξίς σε κατακυριεύει ὅλον, ὑπερφυσικὴ τις δύναμις ἀντιπαλαίει κατὰ τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς κρίσεώς σου! Ἐτοιμος ἤδη εἶσαι νὰ κλίνῃς γόνυ, καὶ μετὰ τὰ χεῖλη ν' ἀσπασθῆς τὸ ἔδαφος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον τοσοῦτων ἐνδόξων Αὐτοκρατόρων καὶ εὐσεβῶν Πατριαρχῶν πόδες ἐπάτησαν!

ὑπὸ τὴν ἰσχύϊν τῆς ἐντυπώσεως ταύτης εἰσάγεσαι εἰς τὸν πρόναον· λαμπρὸν περιστύλιον ἐκ τεσσαράκοντα πολυτίμων κίωνων χωρίζει τὸν πρόναον ἀπὸ τοῦ ναοῦ, ὠραιότατα δὲ καὶ ποικιλόχρσα μάρμαρα καθωραΐζουσι τὰς πλευρὰς καὶ τὰ τοιχοκράνα. Διέρχεται οὕτω τὴν μίαν τῶν ἐσωτερικῶν πυλῶν, ἀνωθεν τῆς ὁποίας ἱερόν τι ἐκτυπον ἐκ μωσαϊκοῦ θεωρεῖται εἰσέτι, καὶ ἰδοὺ ὀλόκληρος ὁ ναός ἀναπτύσσεται εἰς τὴν ὄρασιν. Πανταχοῦ ζητεῖ ὁ ἐκθαμβὸς ὀφθαλμὸς σου ν' ἀνακαλύψῃ μέρος κἂν τῆς ἀρχαίας λαμπρότητος· ἀλλὰ μάτην ζητεῖ τὸ βῆμα, τὸν ἀμβωνα, τῶν Αὐτοκρατόρων τὸν θρόνον,

(*) Τὸ σχέδιον τῆς Α. Σοφίας ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ 91 φυλλαδίᾳ.